

A BÖLCÉSzből TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSSÁ LETT TANÁRJELÖLT HALLGATÓK 1949-BEN

TEACHER CANDIDATES SHIFTING FROM ARTS TO NATURAL SCIENCE IN 1949

Breznyszászky László

PhD, habil, nyugalmazott egyetemi docens

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés és Művelődéstudományi Intézet
breznyszaszky.laszlo@arts.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanárképzés és a debreceni egyetem történetét ismerők számára a cím nem lehet meglepő. Az ún. egyetemi reform (206/1949. Korm. sz. rendelet) a háború után számos változást hozott a felsőoktatás és így a tanárképzés életében. A korábbi többkarú egyetemek szervezetenként szétváltak. Egyes karok megszűntek vagy szüneteltek, mások önálló intézménnyé alakultak. A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karából kiváltak a természettudományi tantervek, és belőlük alakult meg 1949. május 18-án a Természettudományi Kar.

A tanárképzés rendje is megváltozott. A bölcsészkar keretében működő tanárképző intézet és a tanárvizsgáló bizottság megszűnt (1949. január 31.), a tanárjelölt hallgatók a karok nyilvántartásába kerültek át. Az új kar hallgatói esetében úgy is fogalmazhatunk, hogy a bölcsészekből „tétékások” lettek.

Érdekesen alakult azoknak a hallgatóknak a sorsa, akik 1949 előtt kezdték meg a tanári tanulmányaikat, és a kétféle képzési rendszer mezsgyéjén haladva jutottak el a diplomáig. Bár a változásokat előíró döntések akkoriban gyorsan születtek, az átmeneti időszak mégis évekig tartott. Többen voltak, akik a tanári képesítő vizsgát, illetve az új rendszerű záróvizsgát az ötvenes években és az új kar bizottsága előtt teljesítették. A kar 1949-től 1954 végéig vezetett diplomakönyvében összesen 191 tanári képesítésről szóló adat olvasható. Közöttük vannak olyan jelöltek, akik beiratkozásának és vizsgáinak van nyoma az egykori törzskönyvben, de 1949 után már nincs újabb bejegyzés róluk. Ők vagy valóban kimaradtak, vagy átiratkoztak a másik karra, esetleg más képzésre.

A hallgatói nyilvántartásokban annak néztünk utána, hogy a tanulmányaikat a BTK-n kezdő, de a TTK-n befejező tanárjelöltek közül kik és hogyan jutottak oklevélhez. Az ebben az időszakban végzetek között találhatunk néhány olyan jól ismert személyt, akik a tanári pályát választották életre szóló hivatásuknak.

Az adatfeltáró munkánk része és egyben folytatása a korábban indított kvalitatív történeti kutatásnak, amely az egykori tanárképzés hallgatói adatbázisának részletes feltárására, értelmezésére irányul. Egyes részeredmények az előző konferenciákon (2011, 2015) már nyilvánosságot kaptak.

ABSTRACT

For those who are familiar with the history of teacher training and the University of Debrecen the title cannot be surprising. After the war the so-called 'university reform' (Gov. Decree Nr. 206/1949) brought about several changes in the life of higher education and teacher training as well. The earlier universities with multiple faculties got organisationally separated. Some faculties were shut down or paused while others were reformed to be independent institutions. From the Arts Faculty of the University of Debrecen the faculties of Sciences excelled and formed the Faculty of Natural Sciences on 18th May in 1949.

The practice of teacher training also changed. The teacher training institution working under the Faculty of Arts and the teacher examination committee also terminated (31 January 1949) and the teacher candidates were transferred to the faculty register. In case of the students of the new faculty we can say that the previous Arts students had become 'Students of the Faculty of Natural Sciences'.

It is interesting to look at the paths of those students who started their teacher training studies before 1949 and earned their degrees along the way using both training systems. Although the decisions ordaining the changes were quite swift in those days the transition period lasted for years. There were numerous students who passed the teacher qualification exam and the final exam of the new system in front of the new committee in the fifties. In the degree records kept between 1949 and 1954 there is a total of 191 teacher qualifications recorded. We can find registrations and exams in the former register for some of them but there are no further entries about them after 1949. Either they had left the faculty or had transferred to the other faculty or perhaps to a different type training.

Studying the students' registers we researched how teacher candidate students, who started in the Faculty of Arts and finished in the Faculty of Natural Sciences, reached their degrees and who they were. From the graduates of this period we can find several noted people who choose the teacher profession to be their lifetime career.

Our data collection is both part of and at the same time a continuation of an earlier qualitative research aiming to make a detailed exploration and give interpretation of the students' database of the former teacher training. Some partial results have already been published in earlier conferences (in 2011 and 2015).

Kulcsszavak: tanárképzés, intézménytörténet, hallgatói adatbázis elemzése

Keywords: teacher training, institutional history, analysis of students' database

Mindenekelőtt szükséges a címről néhány szóban magyarázatot adni. A címválasztás a fordulat éve utáni egyetempolitikai változásokból adódó egyik következményre utal. Egy valóságos történetre, fordulóra a debreceni egyetem 20. század közepi időszakából. A tanárképzést és a hallgatóit érintő átalakítás egyik mozzanatáról kívánunk adalékokkal szolgálni.

A szervezeti változás mögött kétségtelenül ott húzódik egy nem új keletű vetélkedés a szakok, karok között. Az 1949-es egyetemi reform után a kétkarúvá sóványodott tudományegyetemen a bölcsészek és a természettudományi szakosok

örökölték meg ezt a sajátos presztízsharcot. Főleg a hallgatók körében, hol komolyabb, hol komolytalanabb formákban fejeződött ki ez a lélektani hadviselés. Az ilyen diákos civakodás a későbbi évtizedekben és más egyetemeken is szokás volt. A fenti cím mégsem erre utal, hanem a debreceni egyetemen folyó tanárképzés változásáról, annak egyik epizódjáról szól, egy bővebb tematikájú kutatás részeként.

Az ún. egyetemi reform¹ számos változást hozott a felsőoktatás, így a tanárképzés életében is. A korábbi többkarú egyetemek szervezetileg szétváltak. Egyes karok megszűntek vagy szüneteltek, mások önálló intézménnyé alakultak. A Debreceni Tudományegyetem bölcsészettudományi karából (BTK) kiváltak a természettudományi tanszékek (biológia, fizika, földrajz, kémia, matematika), és belőlük alakult meg 1949. május 16-án a Természettudományi Kar (TTK) (vö. Orosz–Barta, 2012, 368.), majd az anyagelvű ideológia szárnyain – és persze a saját teljesítményei révén – vált dominánssá a frissen Kossuth Lajos Tudományegyetemnek (KLTE) átnevezett intézményben.

Ezzel egyidejűleg a tanárképzés rendje is megváltozott. A korábban a bölcsészkar keretében működött tanárképző intézet (TKI) és a tanárvizsgáló bizottság (TVB)² megszűnt (1949. január 31.). A tanárjelölt hallgatók a karok nyilvántartásába kerültek át, képzésük beépült a kari tantervbe. Az új kar hallgatói esetében úgy is fogalmazhatunk, hogy a bölcsészekből „tétékások” lettek.

Az ő sorsukat kívánjuk követni a továbbiakban. Arra a kérdésre kerestük a választ a hallgatói nyilvántartások dokumentumainak felhasználásával, hogy a tanulmányaikat a BTK-n kezdő, de a TTK-n befejező tanárjelöltek közül hányan és hogyan jutottak tanári oklevélhez.

FORRÁSAINK

Azok a feljegyzések, listák szolgáltak forrásul, amiket a TKI- és a TVB-adminisztráció készített³, illetve az a *Diplomakönyv*⁴, amit a TTK adminisztrációja vezetett az 1949–1954 között végzettekről.

A képzés 1949 előtti dokumentálása folytonosan vezetett törzskönyvekben történt. A tanári képzést választó hallgatók személyes adatait (név és születési adatok: dátum, hely, felekezet), szakjait és előrehaladását rögzítették. A TVB külön törzskönyvében az akkori rendnek megfelelően a hallgatók alap-, szak- és képe-

¹ 206/1949. (I.12.) Korm. sz. rendelet az egyetemi bölcsészettudományi és természettudományi képzés újjászervezésének tárgyában.

² Teljes nevükön: Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet, Debreceni Egyetem Tanárvizsgáló Bizottsága.

³ Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Törzskönyvei (DE BTK archívuma); Debreceni Egyetem Tanárvizsgáló Bizottságának törzskönyvei, VI., VII. kötet (DE BTK archívuma).

⁴ Diplomakönyv a TTK-n 1949–1955 között végzettekről. Kézirat, 17 lap (DE TTK archívuma).

sítővizsgái időpontját és eredményét, valamint a vizsgákról kibocsátott oklevél számát jegyezték fel ugyanarra a lapra.

A tanárvizsgáló bizottság és a tanárképző intézet felszámolása 1949-ben megtörtént, de a tanulmányaikat már megkezdő jelöltek haladását egy ideig továbbra is regisztrálták. A TTK-ra átkerült volt bölcsészhallgatók azonosításában a fenti listák mellett a TTK tanulmányi adminisztrációja által készített *Diplomakönyv* segített.

A kutatás tágabb keretét a debreceni egyetem tanárképzésének történeti áttekintése jelenti, amelynek egyes részleteiről több publikáció született (Breznyánszky, 2012, 2016).

Amire a jelen tanulmányban választ keresünk, az három pontba sorolható:

- Milyen hatása volt a szervezeti reformnak, a TTK életre hívásának?
- Mi lett a sorsa a korábban a BTK Tanárképző Intézetében anyakönyvezett matematika, fizika, kémia, természetismeret szakos tanárjelölteknek?
- Személy szerint kikkel jellemezhető a „bölcsészből lett természettudományi szakos hallgatók” csoportja?

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSOK AZ ÚJ RENDSZERBEN

Érdekesen alakult azoknak a hallgatóknak a sorsa, akik 1949 előtt kezdték meg a tanári tanulmányaikat, és a kétféle képzési rendszer mezsgyéjén haladva jutottak el a diplomáig.

Bár a változásokat előíró döntések akkoriban gyorsan születtek, az átmeneti időszak mégis évekig tartott. Voltak, akik a módosított tanári képesítő vizsgát az új karon teljesítették, mások az ötvenes években az új rendszerű záróvizsga részeként adtak számot a pedagógiai és pszichológiai tanulmányaikról. A TTK 1949-től az 1954. tanév végéig vezetett diplomakönyvében az utolsó bejegyzés a régi tanári képesítésről 1954. október 20-án történt.⁵

Ezen időszakban összesen 191 tanári képesítésről szóló bejegyzés található a dokumentumban. Közöttük vannak olyan jelöltek, akik beiratkozásának és vizsgáinak van nyoma az egykori Tanárképző Intézet (TKI) és/vagy a Tanárvizsgáló Bizottság (TVB) törzskönyvében. De 1949 után már nincs újabb bejegyzés róluk a bölcsészkar dokumentumokban. Az ő tanulmányaikban, képzési hovatartozásukban és talán a sorsukban is jelentős változások történtek.

A TKI utolsó tanítványainak anyakönyvi adatait vizsgálva 151 olyan hallgatóra találtunk, akik 1948–50 között eltűntek a nyilvántartásból. Ez a magas arány (52%) nem volt jellemző az előző, háborús években sem. Feltételezésünk szerint ők vagy valóban kimaradtak, vagy átiratkoztak a másik karra, esetleg más típusú képzést választottak.

⁵ Farkas Ferenc, kém–fiz. szak, oklevél száma: 70/1953/54.

Egyik lehetséges magyarázatként kínálkozik, hogy az egyetemen belül változtattak helyet, a szakjuk révén átkerültek az újonnan alapított TTK-ra. Az is valószínű, hogy a főiskolai tanárképzés is elvont végzés előtt álló hallgatókat. Debrecenben 1948-ban indult el az a pedagógiai, később tanárképző főiskola, amely a nyolcosztályos általános iskola felső tagozatos tanárainak képzésére szerveződött más hasonló profilú főiskolákkal (Budapesten, Pécsen, Szegeden) nagyjából azonos időben. A debreceni pedagógiai főiskola alapítói között több egyetemi oktatót találunk. Egy részük a rövidesen (1949) Egerbe áthelyezett főiskola oktatója lett (Némedi Lajos, Kiss Tihamér, Papp István, Rapcsák András, Varga Zoltán), akik idővel visszatértek Debrecenbe. Némedi Lajosról biztosan tudjuk, hogy szerepet vállalt a főiskola létrehozásában, a képzés elindításában. A miniszter őt kérte fel 1948 szeptemberében az intézmény vezetésére, Egerben is ő igazgatta az intézményt (Szecskó, 2014, 169.). A főiskolai képzésre átiratkozott hallgatók létszámáról és szakos összetételéről nincsenek eléggé megbízható adataink.

Mindezeket túl számolnunk kell azzal is, hogy egyesek abbahagyták vagy hosszabb időre megszakították a tanulmányaikat. Nem kevés ilyen példát találunk a tanárképzés korábbi rendszere szerinti időszakban.

Arra a kérdésre, hogy „Milyen hatása volt a szervezeti reformnak, a TTK életre hívásának?“, illetve, hogy „Mi lett a sorsa a korábban a BTK Tanárképző Intézetében anyakönyvezett matematika, fizika, kémia, természetismeret szakos tanárjelölteknek?“ a TKI, TVB és az új Tanulmányi Osztály nyilvántartásait összevetve kerestük a választ.

A diákmobilitás arányainak érzékeltetése érdekében szükséges néhány adat mérlegelése a hallgatói létszámokat illetően. Az 1945 utáni időszakban ugrásszerűen megnőtt az egyetemi hallgatók létszáma az orvosi, jogi és bölcsészettudományi karon, különösen a háborús tanévekhez viszonyítva. A növekedés, az egyéb körülményekkel együtt a „népi származásúak“ előtt nyitottabbá vált egyetemi kapuknak tulajdonítható. A BTK tanév elején beiratkozott, rendes (nappali) hallgatóinak létszáma az 1944/45. tanévben 180 fő, az 1948/49. tanévben pedig 449 fő (Mudrák, 2012, 137.).

Mai szóhasználattal élve az aktív hallgatók számáról nincs pontos adatunk. A tandíj elmaradása miatt ugyanis akkoriban törölték a nem fizető diákot. A bölcsészhallgatók létszáma a természettudományi szakosokat is tartalmazza. A bölcsészek létszáma a tanárképzésben részt vevőkről viszont csak megközelítő tájékoztatásnak tekinthető, mivel a tanárképző intézetbe külön kellett beiratkozni és tandíjat fizetni. A TKI és TVB törzskönyveiből az aktív tanárjelölti létszámot nem lehet közvetlenül kiolvasni.

Számításaink szerint az 1923–1931 közötti években születettek és a tanárjelöltek listáján szereplő természettudományi szakos hallgatók száma 260-ra tehető az 1948/49. tanévben. Ez az a generáció, amely életkor szerint az egyetemi tanulmányok szempontjából tipikusnak tekinthető. Végzés előtt vagy kezdőként ők is a tanári pályát választók közé tartozhattak. Valójában a náluk idősebbek, az újra

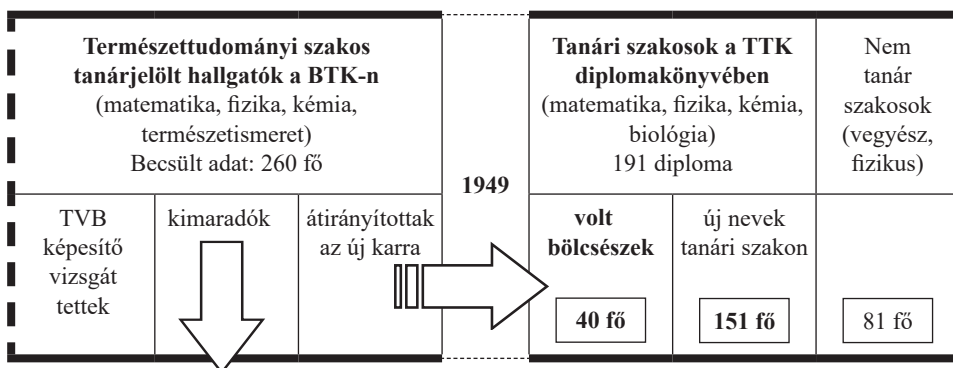
vagy később beiratkozók is jelen voltak, lehettek a képzésben. De számolnunk kell a korábban említett létszámcsökkenő körülményekkel is. Az viszont bizonyos, hogy ők voltak azok, akiket az 1949-es változás döntés elé állított.

Az 1. ábra az 1949-es változások következtében elindult diákmobilitás irányait kívánja bemutatni. Az egyetemen folyó tanárképzés folyamatában az egyetemi reform megszakítottaságot jelentett mind a tartalmat, a vizsgarendet, a hallgatók szervezeti hovatartozását, mind a szakkínálatot illetően. Az ábra a nyilvántartási dokumentumok adataira építve azt mutatja, hogy 1949-ben sokan kerültek tanulmányaik folytatását illetően döntési helyzetbe.

A változást megelőzően a matematika, fizika, kémia és természetismeret szakon a BTK-hoz tartozó TKI diákjaiként tehettek képesítő vizsgát. A TKI és a TVB megszüntetésével a természettudományi szakokon a tanulmányaikat már megkezdett tanárjelöltek a TTK diákjaivá soroltattak át, amennyiben ezt a tanulmányi utat választották. Okunk van feltételezni, hogy nem mindenki járt el így. Összesen negyven olyan hallgatót találtunk, akiknek az adatai szerepelnek a tanárképzés korábbi dokumentumaiban és a TTK diplomajegyzékében; akik tehát a korábbi szisztéma szerint kezdték el a fenti szakokon a tanulmányaikat és az új karon szereztek tanári oklevelet. Az ő útjukat az ábrán a vízszintesen futó nyíl mutatja.

A lefelé mutató nyíl azoknak a mozgását jelzi, akik csak a TKI adatbázisában szerepelnek, de a további sorsukról a vizsgált dokumentumok nem szolgáltatnak információval. Őket neveztük „kimaradóknak”.

A TTK említett diplomakönyvében összesen 191 tanári oklevél szerepel. A kisebbik hányadukat az a negyven hallgató adja, akik a fent leírtak szerint kerültek át a karra, és ott fejezték be a tanári tanulmányaikat. A többséget azok jelentik, akik 1949 után léptek be a matematika, fizika, kémia és biológia szakos tanárképzésbe.



átiratkoztak más képzésre,
később folytatták, végleg kimaradtak

1. ábra. A természettudományi szakos hallgatók az új képzési rendszerben (1949–1954)

A végzetek listájában találhatóak nem tanári szakosok is: fizikusok, vegyészek. Összesen 81 diploma. Témánk szempontjából a végzeteknek ez a csoportja azért releváns, mert találhatóak köztük a TKI-be beiratkozott hallgatók is, akik szak- és karváltás után szereztek oklevelet az egyetemen.⁶

A korabeli tanulmányi rend értelmében a tanárjelöltek két szakot, szaktárgyat vettek fel. Ezek kínálata a karokra bomláskor lecsökkent. A bölcsészek képzéséből kimaradtak a modern nyugati nyelvek, a klasszika-filológia háttérbe szorult. A beiratkozáskor már nem kérdeztek rá, hogy tett-e az illető latinból vagy görögből érettségit. Az orosz szak szerepe megnőtt. Mindenki számára kötelezővé tették az orosz nyelv tanulását és vizsgáját. A természettudományi karon a korábbi természetismeret szak megszűnt. Helyébe a biológia lépett. Itt a hallgatók számára három szakpár jelentette a kínálatot: matematika–fizika, kémia–fizika, biológia–földrajz. A TTK-ra átkerült negyven tanárjelölt hallgató szakpárok szerinti megoszlását az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. A TTK-ra átirányított tanárjelöltek szakpárok szerinti megoszlása

Szakok, szakpárok		1948/49–1954
Természettudományi szakpárok	Matematika–fizika	16
	Kémia–fizika	8
	Biológia (természetismeret) – földrajz	16
Összesen		40

A negyven átirányított tanárjelölt nemek szerinti összetételében a nők aránya 43, a férfiaké 57%, a diplomájukat átlagosan 24-25 évesen vehették át. A TTK-ra később felvett, de 1955-ig diplomáztak életkori átlaga ennél alacsonyabb, a nemek aránya pedig a nők javára emelkedett.

A hallgatók születési hely szerinti azonosságában Debrecen és környéke a leggyakoribb. A vizsgált negyven fő többsége Debrecenben vagy a közeli településen született. Szabolcs, Szolnok és Békés megye a távolabbi rekrutációs terület. A határon túli hallgatók aránya a korábbiakhoz képest elenyésző.

⁶Bálint Tibor, született 1929-ben Debrecenben, TKI törzsszáma: XXIII-90, kémia–fizika tanár szakosból lett a TTK-n vegyész, diplomaszáma: TO 35-1953. Rákosi Miklós, született 1926-ban Kondoroson, TKI törzsszáma: XXIII-115, kémia–fizika tanár szakosból lett vegyész, diplomaszáma: TO 36-1951.

NEVES SZEMÉLYEK A BÖLCSÉSZBŐL LETT TTK-S TANÁROK KÖRÉBŐL

A továbbiakban azokról kívánunk néhány adalékkal szolgálni, akik ebben az időszakban végeztek. Közöttük találhatunk néhány olyan jól ismert személyt, akik a tanári pályát választották életre szóló hivatásuknak a közoktatásban vagy az egyetemi pályán. Nevezhetjük őket az új karon végzett „bölcsészek” reprezentánsainak.

Tanulmányaik és szakmai karrierjük tükrözik az abban az időben történő változásokat, amiket személyesen megélték. Pályájuk pedig arra nézve modellértékű, ami a tanári hivatásra felkészülésben és a tanári munkában az iskolát és az egyetemet hagyományosan összeköti.

Három pályaképet táblázatba sűrítettünk, majd néhány újabb információval szövegesen is kiegészítettünk a róluk készült megemlékezések alapján. A válogatással nem kívántuk mások érdemeit kisebbiteni, szempontunkból azonban hármutat találtuk a leginkább jellemzőnek.

2. táblázat. A bölcsészből lett természettudományi szakosok reprezentánsai

Név	Születési hely, felekezet	Törzskönyv	Egyetemi tanulmányok	Szakupár	TTK diploma száma
<i>Erdélyi Mária</i> (1929–1980)	Vámpércs, ref.	TVB 1645	1947–1952	mat–fiz	28-1952
<i>Kertész Andor</i> (1929–1974)	Gyula, ref.	TVB 1660	1947–1951	mat–fiz–ábr	32-1952
<i>Kacsur István</i> (1928–2010)	Biharkeresztes, r.kat.	TKI XXIII-186	1947–1953	szakváltás: biol–földr	77-1953

Erdélyi Mária (Oláh Miklósné) (Vámpércs, 1929–Debrecen, 1980) Debrecenben érettségizett a Dóczy Leánygimnáziumban, 1947-ben. Az egyetemen matematika–fizika szakon tanult az 1947–1952 közötti időszakban, 1949-től az új kar hallgatójaként. Tanulmányai utolsó évében gyakornok volt a Matematikai Intézetben. 1951-ben szerzett tanári diplomát. Pályáját a debreceni Fazekas Mihály Gimnáziumban kezdte, majd az egyetemen tanított 1953-tól az Algebra és Számelmélet tanszéken, amelynek docense lett. 1959-ben doktorált. 1982-ben posztumusz kandidátusi címet kapott dolgozatára. A hazai matematikaoktatás kutatójaként vált ismertté.

Kertész Andor (Gyula, 1929–Budapest, 1974)

Gyulán, a római katolikus gimnáziumban érettségizett. A debreceni egyetemen matematika–fizika és ábrázoló geometria szakos tanulmányokat folytatott az 1947–1951 közötti tanévekben. Tehetségével korán kitűnt a szakmában. Hallgatóként demonstrátori feladatokat látott el. 1952-ben szerzett tanári diplomát. Tragikusan rövid oktatói pályáján az egyetemi karrier teljes ívét bejárta. Hazai és külföldi egyetemeken tanított, Debrecenben az Algebra és Számelmélet tanszék professzora lett. 1954-ben kandidátusi, 1957-ben MTA doktora címet szerzett. Kutatásaival nemzetközi hírnevet érdemelt ki.

Kacsur István (Biharkeresztes, 1928–Veszprém, 2010)

Székesfehérváron, a ciszterci gimnáziumban érettségizett 1947-ben. Egyetemi tanulmányait Debrecenben az érettségi után történelem–földrajz szakon kezdte el, szakváltás után biológia–földrajz szakon szerzett tanári oklevelet 1953-ban.

Középiskolai tanár volt Debrecenben, a Vegyipari Technikumban, majd a KLTE Gyakorló Gimnáziumában vezetőtanárként dolgozott 1979-ig. A későbbiekben, a nyugdíjazásáig az egyetemen biológia szakmódszertant adott elő tanárjelölt hallgatóknak. 1958-ban doktorált, majd 1978-ban neveléstudományból kandidátusi címet szerzett.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az 1949-es váltás átmeneti időszakkal és ideiglenes megoldásokkal járt együtt. A tanárjelölt hallgatók új rendszerbe illesztése és a karok közti „dokkolás” nem volt zökkenőmentes. Ezt a diákok tanulmányi mobilitásában a kimaradók magas aránya és a mindkét karon sokszor kényeszerű szakváltások jól mutatják. A természettudományos szakosok esetében az átmeneti létszámvesztés ellenére egyfajta folytonosság valósult meg.

A teljesebb kép érdekében szükségesnek ítéljük újabb dokumentumok feldolgozásával tovább vizsgálni az adminisztráció szerint kimaradó hallgatók mobilitásának irányait, így például a tanárképző főiskolába átlépők körét és tanulmányi eredményességét.

IRODALOM

- Breznayánszky L. (szerk.) (2007): *A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlata*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Breznayánszky L. (2012): *Az egyetem tanár szakos hallgatói az egykori Tanárképző Intézet törzskönyveiben. A VII. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásai*. (A Kiss Árpád Archívum Könyvsorozata VII.) Debrecen: 13–23. <http://mek.oszk.hu/11400/11410/index.phtml>
- Breznayánszky L. (2016): *A Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének utolsó tanítványai. A IX. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásainak szerkesztett változata*. (A Kiss Árpád Archívum Könyvsorozata IX.) Debrecen: 30–39. http://www.kissarpadkonf.unideb.hu/2015/downloads/kissarpad2015_kotet.pdf

- Breznayánszky L. – Fenyő I. (szerk.) (2009): *Gyakorlógimnázium a Simonyi úton*. A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorlógimnáziuma 1936–1949. (*Acta Paedagogica Debrecina* 104) Debrecen, KLTE Neveléstudományi Tanszék
- Mudrák J. (2012): *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914–1949)*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/79770/ertekezes.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Orosz G. (2012): A Debreceni Országos Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet. In: Orosz I. – Barta J., ifj. (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 230–244. <http://mek.oszk.hu/18400/18465/18465.pdf>
- Pedagógusok Arcképcsarnoka. Debrecen: Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület, <http://www.kspe.hu/pedagogus-arckepcsarnok/>
- Szeckó K. (2014): Némédi Lajos. (*Tudós tanárok – tanár tudósok*) Budapest: OPKM–OFI